

РОЗДІЛ 5. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРОБЛЕМ СІМ'Ї

SOCIAL AND PEDAGOGICAL CONSULTING WITH FAMILY PROBLEMS

Соціально-педагогічне консультування з проблем сім'ї є важливим напрямком в області соціальної роботи та педагогіки, що спрямоване на підтримку сімей у вирішенні різноманітних проблем, з якими вони стикаються. Соціально-педагогічне консультування – це система заходів, спрямованих на допомогу сім'ям у вирішенні соціальних, психологічних та виховних проблем. Основна мета полягає в поліпшенні якості життя сімей, зміцненні їхніх стосунків і розвитку адаптивних навичок. У статті висвітлено основні проблеми з якими працює консультант в наданні підтримки сім'ям: виховання дітей (консультанти допомагають батькам справлятися з труднощами у вихованні, такими як дисципліна, агресія, низька мотивація до навчання; робота з вирішення конфліктів між членами сім'ї, що може включати комунікаційні бар'єри та емоційні труднощі; підтримка сімей, які стикаються з соціальною ізоляцією, економічними труднощами або інші виклики; робота з окремими членами сім'ї для виявлення і вирішення їхніх особистих проблем; організація груп підтримки для батьків або дітей, де вони можуть обмінюватися досвідом та отримувати підтримку; залучення всієї сім'ї до процесу консультування для покращення взаєморозуміння та зміцнення стосунків; допомога в налагодженні більш відкритих і продуктивних комунікацій між членами сім'ї; сприяння розвитку довіри та підтримки в родині; надання емоційної підтримки та ресурсів для подолання стресових ситуацій). Розкрито сутність важливих функцій в консультативній роботі з сім'єю, які сприяють покращенню взаєморозуміння, вирішенню конфліктів та розвитку здорових стосунків. Соціально-педагогічне консультування є важливим інструментом для підтримки сімей у складних ситуаціях. Соціально-педагогічне консультування допомагає вирішувати проблеми, створювати здорове середовище для розвитку дітей. Завдяки цій формі допомоги, сім'ї можуть отримати необхідну підтримку для подолання труднощів і досягнення гармонії у своїх відносинах. Консультативна допомога батькам у розв'язанні проблем сімейного виховання може бути дуже корисною для покращення стосунків у родині та розвитку дітей.

Ключові слова: соціально-педагогічне консультування, сім'я, дитина, батьки, підтримка, консультант.

Social-pedagogical counseling on family problems is an important direction in the field of social work and pedagogy aimed at supporting families in solving various problems they face. Social and pedagogical counseling is a system of measures aimed at helping families solve social, psychological and educational problems. The main goal is to improve the quality of life of families, strengthen their relationships and develop adaptive skills. The article highlights the main problems with which a consultant works in providing support to families: raising children (consultants help parents cope with difficulties in upbringing, such as discipline, aggression, low motivation to study; working to resolve conflicts between family members, which may include communication barriers and emotional difficulties; supporting families facing social isolation, economic hardship or other challenges; working with individual family members to identify and solve their personal problems; organization of support groups for parents or children, where they can share experiences and receive support; involving the whole family in the counseling process to improve mutual understanding and strengthen relationships; help in establishing more open and productive communications between family members; promoting the development of trust and support in the family; providing emotional support and resources to overcome stressful situations). The essence of important functions in consultative work with the family, which contribute to the improvement of mutual understanding, the resolution of conflicts and the development of healthy relationships, is revealed. Social and pedagogical counseling is an important tool for supporting families in difficult situations. Social and pedagogical counseling helps to solve problems, improve relationships and create a healthy environment for children's development. Thanks to this form of help, families can get the support they need to overcome difficulties and achieve harmony in their relationships. Counseling to help parents solve parenting problems can be very helpful in improving family relationships and children's development.

Key words: socio-pedagogical counseling, family, child, parents, support, consultant.

УДК 37.013.42+37.04+167.1+316.614.5
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/79.1.40>

Леоніда В.І.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогічних
технологій початкової освіти
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Ярох Г.М.,
заступник директора з навчально-
виховної роботи, вчитель початкових
класів
Одеського ліцею № 55
Одеської міської ради

Бродецька В.С.,
вчитель початкових класів
Одеського ліцею № 55
Одеської міської ради

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність реалізації напряму соціально-педагогічної роботи, зокрема консультування з проблем сім'ї, зумовлена низкою факторів, які свідчать про важливість підтримки сімей у сучасному суспільстві: зростання соціальних проблем (сучасне суспільство стикається

з багатьма соціальними викликами, такими як економічна нестабільність, безробіття, міграція, насильство в сім'ї, залежності та інші. Консультування допомагає сім'ям справлятися з цими труднощами, надаючи їм необхідну підтримку та ресурси); зміна сімейних структур (сімейні структури стають все більш різноманітними: зростає кількість неповних сімей, сімей з одним батьком,

а також сімей з різними культурними та етнічними фонами. Консультанти можуть допомогти адаптуватися до нових умов і підтримати здорові стосунки в таких сім'ях); психологічний добробут (сім'я є основною соціальною одиницею, яка впливає на психічне здоров'я її членів. Консультування може допомогти вирішити конфлікти, покращити комунікацію та зміцнити емоційні зв'язки між членами сім'ї); профілактика кризових ситуацій (консультативні послуги можуть бути проактивними, допомагаючи запобігти кризам у сім'ї через навчання навичкам вирішення конфліктів, управління стресом і виховання дітей); підтримка у вихованні дітей (багато батьків стикаються з труднощами у вихованні дітей. Консультанти можуть надати інформацію та стратегії щодо розвитку дітей, що сприяє формуванню здорового середовища для їхнього зростання; розвиток соціальних навичок (консультування може допомогти членам сім'ї розвивати соціальні навички, необхідні для успішної інтеграції в суспільство, покращуючи їхню здатність взаємодіяти з іншими людьми); співпраця з іншими службами (соціально-педагогічна робота часто передбачає співпрацю з іншими службами (медичними, юридичними, освітніми), що дозволяє комплексно підходити до проблем сім'ї та забезпечувати всебічну підтримку). Знання принципів психологічного консультування взагалі і сімейного зокрема є невід'ємною складовою підготовки фахівця, так само, як і володіння методами вивчення сімейних стосунків [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сімейне психологічне консультування зародилось у 50-х роках ХХ ст. у США. У 80-х роках ХХ ст. розпочинається становлення консультування у вітчизняній психологічній науці. У наш час ця галузь продовжує розвиватись. Сучасні вчені (Ю. Є. Альошина, О. Ф. Бондаренко, А. Я. Варга, С. В. Васьківська, П. П. Горностай, З. Г. Кісарчук, А. Ф. Копйов, Л. Г. Лисюк, Г. І. Онищенко та ін.) роблять значний внесок у цей складний процес, досліджуючи його різні сторони. Теоретичні та методологічні підходи до вивчення впливу сімейного виховання на формування особистості висвітлено в роботах таких закордонних соціологів і соціальних психологів як Р. Мертон, Н. Смелзер, Г. Зіммель. У роботах вітчизняних дослідників початку ХХ ст. С. Бахрушіна, Б. Бентовіна, Д. Бородіна, В. Гальперіна, Д. Дріля увага акцентується на проблемах неблагополуччя сім'ї, осмисленні феномену дезадаптації. Різні типи сімей, особливості їх функціонування, тактика сімейного виховання, робота із сім'ями були предметом дослідження Є. Артамонової, Є. Єкжанової, Л. Зіборової, О. Кононко, Т. Лодкіної, С. Толстоухової, І. Трубавіної. Технологічний аспект соціально-психологічної роботи із сім'ями обґрунтований Н. Заверико, А. Капською, С. Харченком, Є. Холостovou.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає в осмисленні сутності соціально-педагогічного консультування з проблем сім'ї.

Методи дослідження: вивчення науково-теоретичної та методичної літератури з досліджуваної теми, аналіз, узагальнення та систематизація матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ситуація, яку переживає Україна, виходить за межі звичайного нормального людського досвіду. Вона спричинила значне порушення життєдіяльності людей, шкоду їх здоров'ю, великі людські втрати, значні матеріальні збитки тощо. Все це вкрай негативно позначається на кожній родині. Одні сім'ї були вимушені залишити домівку та переживають кризу, пов'язану з втратами не лише матеріальними, але і соціальними. Інші родини переживають втрату близької людини. Так чи інакше в Україні не залишилося практично жодної відстороненої від конфлікту особи [5].

Сім'я є первинним та основним осередком суспільства [6]. Регулювання сімейних відносин здійснюється з метою зміцнення сім'ї як соціального інституту і союзу конкретних осіб; утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї; побудови сімейних відносин на засадах почуття взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки; забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного і фізичного розвитку [6]. Статтею 12 Закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці [7].

Дані спеціальних моніторингових свідчать, що нині у всьому світі зростає кількість сімей, неспроможних повною мірою впоратися з функціями розвитку, виховання і соціалізації власних дітей і, зрештою, передати своїм дітям знання і досвід, необхідні для успішного включення їх у соціум. Причини цього криються як у самих сім'ях, тобто мають внутрішню психологічну природу, так і в зовнішньому середовищі, де розгортається життєдіяльність сім'ї, тобто мають зовнішню, переважно соціально-психологічну природу. Ці чинники послаблюють сім'ю зсередини і ззовні, і, зрештою, для певної частки сімей це послаблення виявляється критичним: не витримавши «випробовування на міцність», ці сім'ї поповнюють ряди так званих «проблемних»

сімей, які не здатні упродовж певного критичного часу: розв'язувати повсякденні, рутинні чи гострі, драматичні, ситуаційні сімейні проблеми, через що ті накопичуються і консервуються; адекватно реагувати на соціально-економічні, соціокультурні, політичні, соціально-психологічні умови й вимоги зовнішнього середовища (особливо середовища кризового, реформаційного, нестабільно-турбулентного), через що акумулюються тривога, фрустрація, невдоволення, негативні емоції та формується синдром вивченої безпорадності й меншовартості. А діти, які в них зростають, найімовірніше, створять у майбутньому такі проблемні сім'ї, в яких вирости вони самі (Е. Ейдемільер, В. Юстицкис, В. Сатир, А. Лічко) [8].

Консультативна робота з сім'єю виконує кілька важливих функцій, які сприяють покращенню взаєморозуміння, вирішенню конфліктів та розвитку здорових стосунків. Ось основні функції такої роботи:

1. Психологічна підтримка: консультанти надають емоційну підтримку сім'ям, допомагаючи їм впоратися з труднощами, стресом і кризами.

2. Вирішення конфліктів: консультативна робота допомагає виявити причини конфліктів у сім'ї та розробити стратегії їх вирішення.

3. Комунікація: фахівці навчають членів сім'ї ефективним способам спілкування, що сприяє покращенню взаєморозуміння.

4. Освіта та інформація: консультанти надають інформацію про розвиток дітей, стосунки та інші важливі аспекти сімейного життя.

5. Профілактика проблем: консультативна робота може допомогти виявити потенційні проблеми на ранніх стадіях і запобігти їх розвитку.

6. Розвиток навичок: консультанти можуть навчити членів сім'ї корисним навичкам, таким як управління емоціями, вирішення проблем і прийняття рішень.

7. Підтримка у кризових ситуаціях: у випадках втрати, розлучення або інших великих змін консультанти можуть надати необхідну підтримку та допомогу.

8. Сімейна терапія: у рамках консультування можуть проводитися сеанси сімейної терапії, де всі члени сім'ї працюють над покращенням своїх стосунків.

9. Індивідуальний підхід: консультанти враховують унікальні потреби та динаміку кожної сім'ї, що дозволяє створити персоналізовані програми підтримки.

Ці функції допомагають зміцнити сімейні зв'язки, покращити якість життя та сприяти гармонії в родині.

Сім'я і заклади освіти тісно пов'язані між собою. Відбувається щоденна взаємодія між вчителями і батьками щодо навчання і виховання підростаючого покоління. Рекомендації батькам допоможуть

краще зрозуміти своїх дітей і позитивно вплинути на їх виховання:

- Частіше спостерігайте за поведінкою дитини під час спілкування з іншими дітьми, спільних ігор.

- Проводьте більше часу з дитиною під час спільного дозвілля.

- Показуйте ефективні методи спілкування з іншими людьми власною поведінкою.

- Розмовляйте з дитиною про її перебування в навчальному та позашкільному закладах, на подвір'ї.

- Будьте уважним співрозмовником, разом із дитиною з'ясуйте причини та правильність її поведінки щодо інших дітей.

- Проводьте бесіди з дитиною про її однолітків із класу та інших дітей. Спонукайте, щоб дитина сказала щось позитивне про них, про риси характеру, таланти, вміння, а не про зовнішність.

- Привчайте дитину бути відповідальною перед іншими, дотримуватись правил поведінки, завжди замислюватись над своїми вчинками та вчинками інших дітей, дорослих, знаходити правильне розв'язання складної ситуації.

- Підтримуйте та підбадьорюйте дитину, радійте за неї, хваліть за хорошу поведінку.

- Станьте прикладом для наслідування, демонструйте бажану поведінку, пояснюйте свої вчинки.

Такі прості, на перший погляд, але дієві рекомендації допоможуть батькам краще зрозуміти свою дитину, прислухатися до її потреб та бажань, отримувати задоволення від спілкування в сім'ї, покращити мотивацію до навчальної діяльності, що надасть дитині впевненості і радості від ефективної комунікації з іншими та допоможе соціалізуватися у суспільстві.

Педагогічна консультативна допомога батькам є важливим аспектом підтримки сімей у вихованні дітей. Ось кілька ключових напрямків, у яких така допомога може бути корисною:

Розв'язання проблем сімейного виховання: індивідуальні консультації (педагог може провести зустрічі з батьками, щоб обговорити конкретні труднощі у вихованні дітей, такі як проблеми з дисципліною, агресивною поведінкою або низькою мотивацією до навчання); навчання методам виховання (батьків можуть навчити ефективним методам виховання, таким як позитивне підкріплення, встановлення меж та наслідків).

Налагодження стосунків з дітьми: тренінги з комунікації (педагоги можуть організувати семінари або тренінги для батьків, де вони навчатимуться ефективним способам спілкування з дітьми, включаючи активне слухання та емпатію); сімейні активності (рекомендації щодо спільних активностей, які зміцнюють зв'язки між батьками та дітьми, такі як ігри, спільне читання або творчі проекти).

Організація дозвілля: планування вільного часу (консультанти можуть допомогти батькам розробити план дозвілля для дітей, що включає різноманітні активності – від спортивних до культурних); розвиток інтересів (педагоги можуть поради батькам, як підтримати інтереси дітей, залучаючи їх до хобі, гуртків або секцій).

Психологічна підтримка: консультації з психологом (у разі необхідності батьки можуть отримати рекомендації щодо консультацій з психологами або соціальними працівниками для вирішення більш складних емоційних чи поведінкових проблем).

Освіта та інформація: вебінари та семінари (організація навчальних заходів на теми виховання, розвитку дітей та психології сімейних відносин); ресурси та матеріали (надання батькам доступу до книг, статей та інших ресурсів, які допоможуть їм у вихованні дітей).

Співпраця з освітніми закладами: зворотній зв'язок (допомога у встановленні конструктивного діалогу між батьками та вчителями, що сприятиме кращому розумінню потреб дитини в навчальному процесі); організація зустрічей (проведення регулярних зустрічей між батьками та педагогами для обговорення успіхів і труднощів дітей).

Висновки із цього дослідження і подальші **перспективи в цьому напрямку**. Завдяки цим заходам педагогічна консультативна допомога може суттєво полегшити процес виховання і сприяти розвитку здорових стосунків у родині.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Леонова В.І., Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Соціально-педагогічне консультування» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня II року навчання спеціальності 231 «Соціальна робота». Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2024. 55 с.
2. Леонова В.І. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку під час воєнного стану. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2023. Вип. 61. С. 198.
3. Леонова В.І. Причини, фактори виникнення та типи важковиховуваних дітей. *Актуальні питання науки, освіти та технології в умовах сучасних викликів*: матеріали науково практичної конференції, м. Кременчук, 9 травня 2023. С. 20.
4. Максимова Н.Ю. Сімейне консультування : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персона», 2011. 304 с. Бібліогр.: с. 300–302.
5. Панок В.Г., Ткачук І.І. Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій / авт. кол. ; заг. ред. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 144 с.
6. Сімейний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 22 серпня 2019 року. Київ: Алерта, 2019. 82 с.
7. Стаття 12, Закону України «Про охорону дитинства». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
8. Скларук А.В. Проблема сім'я як середовище соціалізації дитини. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 248 с.